

שאלות שנשאלנו והשבנו בס"ד

ממה שחננו ה' בחמלתו יתברך

אורן נזרית

החונה בעיר האבות באר שבע תובב"א

סימן כ"ב.....ג

אם הקיא אחר אכילת פת לא יברך ברכת המזון, ונכון שיהרהר הברכה בלבו, ורק אם נשאר לו במעיו בוודאות כזית מן הפת יברך ברכת המזון.

סימן כ"ג ..... ד

אין לשנות סדר התפילה להקדים קריאת התורה כשמקצת מהציבור ממהרים, ונשאר מנין שלא ממהר.

סימן כ"ד.....ח

מותר להדליק בחנוכיה שהשמש שלה באמצע וכן מנהג העולם.

סימן כ"ה.....ט

לכתחילה נכון להדליק בבית הכנסת החנוכיה בתחילת השקיעה ואילך ולא קודם לכן..

סימן כ"ו ..... יא

אבר מגופו של אדם חייב בקבורה, וטוב לצרפו לקבורת גופו, ולכן כשהאדם צריך לקבור אבר מגופו, ראוי שיקנה קבר לעצמו לאחרי אריכות ימיו ושנותיו ושם יקברו האבר, ואם אינו יכול לקבור במקום שקנה לעצמו, יכול לקבור בכל מקום אחר.

סימן כ"ז ..... יג

בדין אסור ייחוד בבן מעל גיל תשע ובת מעל גיל שלוש, והיתר היחוד כשיש ילדה בת חמש או שש היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה, ובבן ובבת בגיל זה עד גיל מצות בשעת הדחק. ודוקא ביום, או כשיש עמהם שני קטנים כנ"ל יש להתיר גם בשעות הלילה. ואם שוהים בבית שאינו נעול ואנשים רגילים להיכנס לבית במפתיע יש להקל, וכן אם המפתח מצוי גם ביד אחרים הדרים באותו הבית יש להקל, ודווקא ביום אך בלילה יש למסור המפתח לשני שכנים.

סימן כ"ח..... יח

יש אומרים שיש לבעל נפש למנוע התשמיש בחנוכה, ודוקא שאשתו מסכימה, ואינו בא לידי הרהור ח"ו.

מפתחות.....כא

גליון שו"ת

יגדיל תורה

מפי

הרב אורן נזרית שליט"א

ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה
ולעילוי נשמת וכיו"ב
פרטים בטל:
0506491414
0509013000

גרפיקה ועימוד:
א.י.ש. אשדוד
052-7627127

למעוניינים ניתן לקבל גיליון זה וכן את הגליונות:

שיחות חיזוק; אשיחה בחוקיך; אשיחה בחוקיך בהלכה; מהמחבר במייל: toraoren@gmail.com

כמו כן ניתן להשיג ספרי המחבר סדרות הספרים: שיחות חיזוק (ה' כרכים); אשיחה בחוקיך (ה' כרכים);

קול חתן; קול שמחה; ומארז דיסקים 'שיעורי יגדיל תורה' בטל: 0509013000 , 0506491414

סימן כ"ב

(שו"ע אורח חיים סימנים קפ"ד ס"ה)

שאלה:

נשאלתי אדם שאחרי שגמר את אכילתו הקיא את האוכל, מה הדין לגבי ברכה אחרונה.

תשובה:

אם הקיא אחר אכילת פת לא יברך ברכת המזון, ונכון שיהרהר הברכה בלבו, ורק אם נשאר לו במעיו בוודאות כזית מן הפת יברך ברכת המזון.

א. אמרו בגמ' (חולין קג:) "אמר רב אסי אמר ר' יוחנן אכל חצי זית (איסור) והקיאו וחזר ואכל חצי זית והקיאו חייב, מ"ט הרי נהנה גרונו בכזית". ופרש רש"י שגרונו נהנה משני חצאי זיתים, ואע"ג דזה אחר זה הוא לא אכפת לן הואיל ובכדי אכילת פרס הואי. אך אם היה צריך הנאת מעיו לא היה חייב משום דהנאת מעיים אינה אלא במילוי כרס, ואע"ג דבלע שני חצאי זיתים לא נתמלא כריסו, דכשבלע החצי זית השני כבר יצא הראשון עכתו"ד. ובגמ' מסקינן כר' יוחנן דבאיסורין אזלינן בתר הנאת גרונו ולכך חייב באכל חצי זית והקיאו, וחזר ואכל חצי זית חייב, וכן פסק הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות ה"ג).

ומעתה יש לעיין האם כמו דבאיסורין אזלינן בתר הנאת גרונו, ה"ה לגבי ברכה אחרונה וא"כ יהא מחויב לברך אף שהקיאו, או דילמא שאני איסור מדין ברכה.

והנה חקר בזה הרב אליהו ישראל בס' קול אליהו ח"א (או"ח ס' ט') והסיק דגם לעניין ברכה אזלינן בתר הנאת גרונו ויברך, ואע"ג דקי"ל דכל שנתעכל המזון שבמעיו שוב לא יברך, והכא נמי אין לך עיכול גדול מזה שהרי הקיאו, הא ליתא דלא יבצר אם לא נשאר לו תמצית מן המאכל שבמעיו. ומ"מ הוסיף דמי שאכל כזית ממש והקיא שיעור כזית ממש, בהא ודאי לא יברך לאחריו שהרי נתעכל ע"כ. והשיג עליו הרב אמרי בינה (או"ח סימן ט"ו) דבברכת המזון לכו"ע בעינן אכילת שביעה והיינו אכילת מעיו, וא"כ אף באכל יותר מכזית כל שהקיאו אף אם נשאר מעט במעיו אינו חייב לברך בהמ"ז. והסכים עמו בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן כ"ז) דגבי ברכת הנהנין סמכוהו רבנן "ואכלת ושבעת", שמע מינה דבעינן אכילה לכלל שביעה ושביעה אינו אלא בכרס מלאה ואם אוכל ופולט כל היום אינו בא לכלל שביעה וכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון, דכזית דחייבו לברך ברכה אחרונה דווקא על אכילה שבאה לתוך מעים דהוי כעין שביעה וכו'.

ב. והרב ברכי יוסף (או"ח סימן ר"ח ס"א) הביא את הרב פנים מאירות וסיים "ומיהו נראה דמצד אחר לא יברך בנידון דידן, דהא קיי"ל דאם נתעכל המזון לא יברך ולא גרע זה מנתעכל". ונראה שתפס לחומרא כב' הטעמים שאף אם אכל יותר מכזית והקיא ונשאר תמצית מן המאכל, עדיין לא יברך דצריך כרס מליאה. [וע"ע בתפארת ישראל בועז מסכת תמורה (פרק ו' אות ה') דנראה דס"ל דלעולם גבי ברכה אחרונה אזלינן בתר הנאת גרונו עיי"ש].

ובשו"ת תורה לשמה (סימן קכ"ה) הביא את שני הטעמים וז"ל "מיהו לעניין ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת, ושביעה דאכילה היא בהנאת המעים, הנה אם זה הקיא כל מצה שאכל תיכף כשירדו חדרי בטנו, נהי דחשיבא אכילה ויצא חובת אכילת מצה, מ"מ ליכא שביעה בשעת בהמ"ז ואיך יברך בכרס ריקנית, ועוד חכם וכו' דלא גרע מהיכא דנתעכל המזון דלא יברך, ולכן וכו' יברך בהמ"ז בלי הזכרת שם ומלכות אלא יכוין שם ומלכות במחשבה".

ולכן אדם שאכל והקיא את מאכלו לא יברך, ונכון שיהרהר ברכת המזון בלבו, וכמו

שכתב בשו"ת תורה לשמה (שם) וכ"כ בילקוט יוסף (סימן קפ"ד אות י"ט) ע"ש בהערה. ובפרט היכא שאכל יותר מכזית וספק בידו אם נשאר במעיו כזית. דזה ודאי דאם לאחר הקאה נשאר כזית במעיו שלא הקיאו שמחויב לברך, דטעמא דואכלת ושבעת איכא (לכל הפחות מדרבנן דתיקנו בכזית), וגם טעמא דעיכול איכא דהרי לא נתעכל. ובמקום ספק יהרהר ולא אמרינן ספק דאוריתא לחומרא, דזהו רק אם בוודאי נתחייב בברהמ"ז וכגון שאכל כדי שביעה, וספק הוא לו אם בירך שאז אמרינן דספיקא דאוריתא לחומרא ויברך, אבל כל שספק הוא לו בברהמ"ז וכגון כאן שספק אצלו אם נשאר אצלו שיעור כזית יש לומר שלא יברך.

סימן כ"ג

(שו"ע אורח חיים סימנים תרע"א ס"ב וקמ"ד)

שאלה:

נשאלתי ממנין ובו למעלה מעשרה מתפללים שמקצתם ממהרים למקום עבודתם והשאר אינם ממהרים (וכגון כשישנם שלושה עשר מתפללים ורק שלושה מתוכם ממהרים למקום עבודתם), וביום שקוראים בתורה, אם יתפללו תפילה כסדרה, הממהרים יצטרכו לצאת קודם קריאת התורה, האם יש להתפלל התפילה כסדרה, או שמא יש להפך בסדר התפילה ולהקדים הקריאה בתורה על מנת שהמתפללים הממהרים למקום עבודתם יוכלו לשמוע קריאת התורה?

תשובה:

אם יש מנין שיכולים להתפלל התפילה כסדרה, אין להפך בסדר התפילה כדי שמקצת המתפללים הממהרים ישמעו קריאת התורה, ואין להסיק מהא דמובא במג"א, במחה"ש ובמשנ"ב (סי' תרע"א סק"ו) בהלכות חנוכה בנוגע לאדם שיש בידו כמות שמן המאפשרת הדלקה בצמצום לכל שמונת ימי החנוכה ולחברו (שאינו מבני ביתו) אין שמן כלל, ופסקו שם דמוטב לו שידליק נר אחד בלבד ויצא ידי חובת המצווה אף שלא יקיימנה בהידור, כדי לזכות את חברו גם כן בחובת המצוה, שמעיקר הדין אין צריך אלא לנר איש וביתו, שהרי בהדלקת נר חנוכה חייב האדם עצמו וגם חברו דהיא חובת גברא, מה שאין כן בנוגע לקריאת התורה דהיא חובת הציבור, ולא חובת יחיד. ועל כן יתפללו התפילה כסדרה והממהרים לעבודתם יצאו מפני אונסם טרם קריאת התורה ולא חסרו דבר.

א. איתא בשבת (כא:) - "תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" ע"כ, והלכה כבית הלל.

וכתב הרמב"ם (הל' מגילה וחנוכה פ"ד ה"א) - "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד", ובב"י (סי' תרע"א ד"ה ודברי הרמב"ם) כתב שלהרמב"ם (שם ה"ב) נראה דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור ראשון דהיינו נר לכל אחד ואחד, אם היו אנשי הבית עשרה בליל ראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני

עשרים ובליל שלישי שלשים, אבל התוספות (שם ד"ה והמהדרין) כתבו נראה לומר דבית שמאי ובית הלל לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שיש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם יעשה נר לכל אחד אפילו יוסיף ליכא היכרא, שיש לומר שכך יש בני אדם בבית ע"כ, ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר אחד ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם שמונה, ואפילו בני בית הרבה אינם עושים יותר דעתם כדעת התוספות דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין. ע"כ.

וכן פסק מרן השו"ע (או"ח תרעא ס"ב) כדעת התו"ס - "כמה נרות מדליק - בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר" והרמ"א פסק כדעת הרמב"ם, וז"ל: וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט, ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).

וכתב המג"א (שם סק"א) דאם יש לו לאדם שמן בשיעור מצומצם ולחבירו אין שמן כלל, מוטב שידליק לפי חיוב המצווה שמעיקר הדין די לו בנר אחד וכנ"ל דנר איש וביתו, ולא ידליק כשיטת המהדרין. וממותר השמן יתן לחברו שאין לו כלל, וביאר דבריו במחה"ש (שם) וכתב דאין הדברים אמורים אלא בחברו הדר בבית אחר ולא בדר עימו בבית, ולכן טוב שלא ידליק בכל אחד מלילות החנוכה אלא נר אחד, ובאופן זה יצאו ידי חובה הוא וחבירו כפי שחייבים מעיקר הדין כנ"ל, ועדיף שיעשה כן משידליק רק הוא לבדו וינהג כשיטת המהדרין להוסיף בכל אחד מהלילות נר נוסף, וחברו לא יצא כלל. ובמקום שדר עימו טוב שיוסיף בכל לילה וינהג כשיטת המהדרין ולא ידליק חבירו גם כן, שעל כל פנים יוצא בהדלקתו מדין נר איש וביתו, עכתו"ד. וכן מצינו דכתב במשנ"ב (שם סק"ו).

ב. ובדבר קריאת התורה אי חובת ציבור או חובת גברא נחלקו רבותינו הפוסקים, הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' יד) הביא דברי הרמב"ן במלחמות ה' (מגילה ג.) והר"ן בפירושו על הרי"ף דמגילה (ג.) שכתבו לתרץ קושיית בעל המאור על הנאמר במשנה במגילה (כג:) - "אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא וכו'" והקשה שהרי המשנה הנ"ל הובאה במסכת מגילה וא"כ יש לתמוה, מדוע אין נכלל מקרא מגילה בכלל הדברים אשר יש לקוראם בעשרה. ותירץ הרמב"ן ז"ל דכל הני מילי השנויים במשנה חובות הציבור הן, ואינן אלא למחוייבים בדבר. אבל מגילה, כשם שחייב הציבור בקריאתה, כך חייב כל אחד ואחד. והיוצא מדבריו דסבירא ליה ולהר"ן שהביא דבריו בחיבורו דקריאת התורה אינה חובת היחיד אלא חובת ציבור היא. והובאו הדברים גם בילקו"י (קריאת התורה ובית הכנסת הוספות סימן קלז, קלט - כמה פסוקים צריכים לקרוא הערה ח) שכתב - "כבר נתבאר בילקוט יוסף חלק ב', דחיוב קריאת התורה, בין בשבת ובין בשני וחמישי, אינו אלא חובת ציבור, אבל אין חיוב על היחיד לקרוא בתורה" ע"כ.

וכן מצינו בספר פעולת שכיר (סימן קעה) במעשה רב שהביא, שהקשו להגר"א שהורה דיש לברך "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה" גם על שאר המגילות הנקראות כגון רות, קהלת שיר השירים וכו' כשם שמברכים על מגילת אסתר. ואם כן יש לשאול כיצד מותר לקרותם בשבת, שהרי ע"פ דבריו יש לגזור שלא לקרותם מתוך חשש שמא יעבירם ארבע אמות ברשות הרבים כשם שגזרו על מגילת אסתר, ומשום הכי יש לאסור לקרותה בשבת. והשיב להם הגר"א דאינו כן, שגזירה זו אינה חיוב גברא המוטל על כל אחד ואחד כשופר, לולב ומגילת אסתר, אלא

חובת הציבור כמו קריאת ספר תורה בשבת, דלא גזרו ביה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, שהרי כשאין עשרה אין חיוב קריאה על היחיד כלל, עכתו"ד ע"ש.

וכן סבר בשו"ת בנין שלמה (סי' לה) ובשו"ת סמיכה לחיים (סי' ב) הביא תשובת הגר"י חזן (בעל חקרי לב) דכתב - "ונראה לי שלא היתה תקנת חכמים על כל יחיד ויחיד שיקרא או שישמע קריאת התורה בשבת או ביום טוב, אלא שהצבור יקראו בספר תורה בסדרו של יום, וכל שקראו בצבור סדרו של יום אף אם כמה יחידים לא שמעו נתקיימה תקנתם" ע"כ.

וכתב עוד ביביע אומר (ח"ד יו"ד סי' לא אות ג והלאה) דיחיד שנאנס ולא שמע קריאת התורה, מעיקרא אינו צריך לחזר אחר מקום בו יוכל לשמוע הקריאה, שהרי חובת הקריאה היא חובת צבור ולא חובת יחיד. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. וכן כתב בילקו"י (קריאת התורה ובית הכנסת סימן קלה - חיוב קריאת התורה וטלטול הספר תורה ס"ז וכן בהערה ט) ע"ש.

עוד מוכחא מילתא מהא דמצינו בדברי המרח"ו בשער הכוונות בדרושי קריאת הס"ת (דף מח דרוש א') שהעיד כי רבינו האר"י ז"ל התבודד במשך שבע שנים במקום אחד, והיו באים אצלו תלמידיו להתפלל במנין רק בימי השבת ולא קראו בתורה, וכתב - "ולא חשש שיהיה שם ס"ת לקרות בו בין בחול בין בשבת" והובאו דבריו בבן איש חי (שנה א פר' כי תשא אות ו) וכתב - "ואיך תהיה תפלת רבינו נר ישראל חסרה מן האורות סוד פתיחת ההיכל וקריאת ס"ת, אלא ודאי מוכרחים לומר שסמך על שאר קהלות שמוציאים ס"ת וכו'" ע"כ. ומכאן נהיר דסבירא להו דחיוב קריאת התורה אף בשבת אינו חובת היחיד אלא חיוב החל על הציבור הדר בעיר.

והוסיף על דבריו בהליכות עולם (ח"א עמ' רמב) וכתב - "והנה מהר"י חזן בעל חקרי לב בתשובה שנדפסה בשו"ת סמיכה לחיים (חאו"ח סי' ב, דף יד ע"ג) עמד במ"ש בשו"ע (סי' קמו ס"א) שמותר לצאת בין גברא לגברא, כי מי פטר את היוצא מדין חובת שמיעת הפרשה מס"ת, וכתב, ונראה לי שלא היתה תקנת נביאים על כל יחיד ויחיד שיקרא בס"ת או שישמע קריאת ס"ת בשבת ויו"ט, אלא שהצבור יקראו סדרו של יום, וכל שקראו סדרו של יום בס"ת בציבור, אף אם כמה יחידים לא שמעו קריאת ס"ת נתקיימה תקנתם" ע"כ.

אמנם מצינו להגר"ח פלאג'י בשו"ת חקקי לב (חאו"ח סי' ו, דף יא סוף ע"ד) שכתב לתרץ את המובא לעיל בשע"כ וכתב לתרץ דרבינו האר"י ז"ל היה חולה, ומשום הכי היה ביציאתו לביהכ"נ היזק גדול לבריאותו, ובמקום חולי לא גזרו רבנן, וכן להביא ס"ת לביתו לא התאפשר, משום אימת שרי אומות העולם ומשום כך נהג באופן הנ"ל ע"ש. ומכל מקום כתב עוד - "ולי נראה שיש חיוב גם ליחיד לשמוע קריאת ספר תורה בצבור, וכדמוכח בס' התיקונים (תיקון כא) וכו'" ע"ש. וכתב מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל כי מדברי התיקונים הנ"ל אין הכרח כל כך לומר כדבריו, וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' לא אות ג). וכן השיג על דבריו מו"ר מרן הראש"ל הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א (קריאת התורה ובית הכנסת הוספות סימן קלז, קלט - כמה פסוקים צריכים לקרוא הערה ח) וכתב דלו היה כדברי הגר"ח פלאג'י, לא היה למהרח"ו לסתום דבריו באופן הנאמר והיה לו לבאר שהיה רבינו האר"י אנוס ומשום הכי פטריה רחמנא, ולא עשה כן, ומכאן תשכח דסבר דאין היא חובת היחיד כמ"ש לעיל.

ומצינו בספר תשובות והנהגות (כרך א סי' קמח) שדן באם חייב יחיד שהפסיד מספר תיבות מקריאת התורה, לחזר אחר מניין אחר להשלים הקריאה, וכתב דאינו צריך דסבירא ליה דקריאת התורה חובת הציבור היא. והביא הגאון שם בתשובתו ראיה מדברי הגמרא במו"ק (כב:) - "נשיא שמת בתי מדרשות כולן

בטלין, ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין", ופירש רש"י (שם כג. בד"ה וקורין שבעה) - "בספר תורה, דאין מתפללין יחד בבית הכנסת, אלא כל אחד ואחד מתפלל בביתו" ע"כ.

וראה כי אע"פ שאינם מתפללים בבית הכנסת וכל אחד ואחד מתפלל ביחידות בביתו, הולכים לשמוע קריאת התורה, ומכאן נלמד דעיקר החיוב החל על היחיד הוא להצטרף לציבור הקורא בתורה, וממילא כל שהצטרף יצא ידי חובתו אף כשהחסיר מספר תיבות ואף את הקריאה כולה דאינה חובת גברא אלא חובת הציבור.

והוכיח משולחן ערוך (סי' קמ"ו ס"ב) שכתב שאם יש עשרה דצייתי מותר ללמוד כשתורתו אומנתו, וע"ש בבאור הלכה, שתמה דמהשולחן ערוך משמע דהיינו אפילו אם לא שמע קריאת התורה, ותמה דהרי על כל איש ואיש מוטל החיוב דתקנת עזרא, עיין שם, ולמבואר יש לומר דיסודו חיוב לציבור ניחא ואינו חובת יחיד. וע"ש בדבריו.

מיהו מצינו לגאון רבי משה פיינשטין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (ח"ד או"ח סי' מ אות ד) דסבירא ליה דקריאת התורה חובת גברא היא ואינה חובת ציבור, ע"ש. וכן כתב הגרש"ז אוירבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה (מו"ק כב: עמוד פז) שהביא גם הוא הגמרא הנ"ל (מו"ק כב:) והביא דברי הרא"ש (סי' מ"ה) שכתב דהא דנקט שבעה, היינו דאפילו בשבת מתאספין רק לקריאת התורה, אך הוא הדין לשני וחמישי דמתאספין, ומוכח מזה שגם קריאת התורה של שני וחמישי לא שייכי לתפילה, ולכן שייך להתאסף רק כדי לקרות בתורה, ומדברי הרא"ש הקשה על מה ששמע בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל לחלק בין חיוב קריאת בשבת שני וחמישי, דבשבת זהו חיוב על כל יחיד ויחיד, ובשני וחמישי זהו חובת ציבור" דמשמע מהרא"ש דאין חילוק, ולענין קריאת התורה בשבת במנחה כתב שכמדומה שראה באחרונים שכתבו שהחיוב חל רק על העשרה, ואולי רק בשעת התפילה, אבל אם התפללו כל אחד ביחידות והתאספו לקריאת התורה אינם חייבים, והסתפק בדין קריאת התורה בתענית ציבור במנחה שחוזרים על הקריאה עי"ש.

ג. והעולה מהנ"ל דרוב הפוסקים סבירא להו דקריאת התורה חובת הציבור היא, מיהו הדלקת נר חנוכה לכו"ע חובת יחיד היא. ובנדון דידן במנין בו מתפללים קצת למעלה מעשרה מתפללים ומקצתם ממהרים למקום עבודתם והשאר אינם ממהרים (כגון כשישנם שלושה עשר מתפללים, ורק שלושה מתוכם ממהרים למקום עבודתם) הנלע"ד דאין להסיק מהא דנאמר לעיל בסעיף א' בדברי המג"א, מחה"ש והמשנ"ב בנוגע לאדם שיש לו כמות שמן המאפשרת הדלקת נר חנוכה בצמצום לכל שמונת ימי החנוכה ולחברו אין שמן כלל, וסבירא להו דמוטב שידליק נר אחד בלבד ורק יצא ידי חובת המצווה ותו לא מידי ולא יקיימנה בהידור, שהרי מעיקר הדין אין צריך אלא לנר איש וביתו. וע"כ את מותר השמן יתן לחברו שיצא גם הוא ידי חובת המצווה, וזאת משום דהדלקת נר חנוכה חייב בה כל אחד ואחד, מה שאין כן בנוגע לקריאת התורה דהיא חובת הציבור, ומשום הכי אין לציבור לוותר על הידור המצווה דהיינו להתפלל התפילה כסדרה, ולהקדים קריאת התורה שלא כסדר התפילה על מנת לזכות מיעוט הממהרים בשמיעת הקריאה שהלא חובת הציבור היא ולא חובת יחיד, ועל כן יתפללו כסדר המתוקן והמקובל ולא ישנו מסדר התפילה כלל, והממהרים יצאו לעבודתם טרם קריאת התורה ונמצא דלא חסרו דבר.

סימן כ"ד

(שו"ע אורח חיים סימן תרע"א סע' ג-ד ותרע"ג ס"א)

שאלה:

נשאלתי האם אפשר להדליק לכתחילה בחנוכיה שהשמש שלה באמצע.

תשובה:

מותר להדליק בחנוכיה שהשמש שלה באמצע וכן מנהג העולם.

א. בגמרא שבת (כג:) נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם, ופירש"י עולה לשני בני אדם למהדרין העושים נר לכל אחד ואחד, וכ"פ שו"ע (סימן תרעא ס"ג) נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים. ובמשנה ברורה (שם ס"ק יא) הסביר היינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות, וקמ"ל דאע"פ שמבפנים אינן מובדלין הפתילות כלל זה מזה, מ"מ כיון שבמקום הנחתן בפה מינכר שהם שתים נחשבות כשתים. ועוד כתב (שם ס"ק י"ב) משמע מלשון זה דאפילו למהדרין העושין נר לכל אחד ג"כ יועיל זה לשני בני אדם, ועיין במ"א שדעתו דלפי מאי דאיתא לעיל בהג"ה דלדידן דמוסיפין בכל לילה נר אחד לכל אחד מן הבית צריך כ"א להדליק נרותיו במקום מיוחד לא ידליקו שני אנשים בנר אחד, ואפילו בלילה הראשונה יש ליזהר בזה. ואפשר דוקא נר אחד שיש לו רק שני פיות אבל במנורות שלנו שיש להן ח' פיות מותר להדליק שני בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי רואין שהדליקו שנים, דאל"כ היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו [ח"א] וכן נוהגין העולם ע"כ. ולפי זה אפשר ללמוד דאמנם אם מדליק בחנוכיה שלנו שיש בה שמונה קנים בשני קצוותיה עולה לשני בני אדם, כיון שרואים שהפסיק בינהם, אבל אם מדליק כמה נרות בזה אחר זה, אף שמקום השמש מפסיק בניהם, לא יעלה לו לשני בני אדם ולא חשיב הפסק, כי ניכר לכל שהוא מקום השמש.

ב. ועל פי רוב מקום השמש בחנוכיה הוא ניכר כבולט בגובהו, כמש"כ בשו"ע (סימן תרעג ס"א) ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה. ובמשנה ברורה (שם ס"ק טז) כתב בשם הלבוש וכן משמע מביאור הגר"א הטעם כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין באותו יום ולא יחשבוהו עמהם, ובשער הציון (שם ס"ק טו) כתב בשם רבנו ירוחם עוד טעם, כדי שאם יבא לשמש יהיה היכר שמשתמש לאורו לבד.

והרמ"א (שם) כתב ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפי, ובמשנה ברורה (שם ס"ק יט) הסביר בשם הפמ"ג דבזה מוכח בהדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות.

והוסיף הרמ"א (שם) בשם המרדכי ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ) ר"ל דכיון שהוא גדול עיקר תשמישו ממנו, וה"ה אם מעמידו גבוה קצת משאר הנרות שפיר דמי.

ג. בדרכי משה (סימן תרעא אות ב') כתב שבהגהות מיימוניות (ד"ק פ"ד ה"ד) בשם הסמ"ק (סי' רפ הגהות אות ג) דאין להדליק נרות חנוכה בעיגול כמו שעושין בנרות של בית הכנסת שנועצים מסמרים בעיגול, דהוי כמדורה אך יש לקבען בשורה בלא עיגול עכ"ל, ובמהרי"ל (הל' חנוכה עמ' תה אות ו) כתב שראה נרות חנוכה של בית הכנסת שהיו תחובים שלא כסדר רק אחד יוצא ואחד נכנס, וצוה לזקפן כשורה בשוה שלא יהא כמדורה עכ"ל, וכתוב בתרומת

הדשן (סימן ק"ה) דמותר להדליק בפמוטות שקורין בל"א לאמפ"א ולא הוי כמדורה הואיל וכל אחד מובדל מחבירו לא מיקרי מדורה עכ"ל. והביאם הרמ"א להלכה (שם ס"ד) ולכן יש ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה, ולא בעגול דהוי כמדורה (הג"מ בשם סמ"ק), ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ"א, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו (ת"ה סימן ק"ה). ובמשנה ברורה (שם ס"ק יח) כתב בשם הפמ"ג משמע מלשון זה דתרתי בעינן דהיינו שיהיו ג"כ מובדלים הקנים אחד מחבירו, לבד מה שיש לכל קנה מחיצה בפני עצמה, ועיין בא"ר שכתב דדי ברחב אצבע. ובביאור הלכה (שם ד"ה ומותר להדליק) כתב שהאחרונים בשם רש"ל כתבו דאף דמן הדין מותר, מ"מ אין זה הידור לנר חנוכה ע"כ. ויש לומר מש"כ הבה"ל אין זה הידור, זהו דוקא כשמדליק בעיגול דנראה דומה למדורה, משא"כ כשמדליק הנרות בשוה כמ"ש הג"מ בשם הסמ"ק, אף שמפסיק בניהם השמש מותר לכתחילה, ואין בזה חסרון, רק את השמש או הנר שמדליק בו את הנרות מניחו לבסוף, אחר שסיים להדליק את נרות ההידור, כדי שלא יהיה הפסק בהדלקת נרות ההידור.

סימן כ"ה

(שו"ע אורח חיים סימנים תרע"א ס"ז ותער"ב ס"א וס"ב)

שאלה:

נשאלתי כשמקדימים ערבית בחנוכה להתפלל קודם השקיעה האם רשאים לברך בבית הכנסת קודם השקיעה על החנוכיה.

תשובה:

לכתחילה נכון להדליק בבית הכנסת החנוכיה בתחילת השקיעה ואילך ולא קודם לכן, ואם מתפללים ערבית לפני השקיעה נכון להדליק את החנוכיה לאחר ערבית אחר קדיש תתקבל באופן שאז כבר שקעה החמה, וכך יוכלו להגיע לבית להדליק בתחילת צאת הכוכבים, מ"מ הסומכים להדליק בין מנחה לערבית כשמתפללים ערבית בפלג המנחה אין למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו.

א. עמדתי ואתבונן במקום שרוצים להדליק בבית את החנוכיה בתחילת צאת הכוכבים, כמו שמוכח ממש"כ מרן השו"ע בהלכות חנוכה (סי' תער"ב ס"ב) שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה (שהוא סוף שקיעתה כמו שבאר במשנ"ב (שם ס"ק א)) מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק.

דמשמע מלשון השו"ע לכתחילה יש להדליק בתחילת צאת הכוכבים, ורק אם שכח או הזיד יכול להדליק כל זמן שלא כלתה רגל מן השוק, ואם כן יוכל לקיים כן כאשר נמצא בביתו בצאת הכוכבים או כשנכנס לביתו מיד בצאת הכוכבים, ואם תחילה מתפלל ערבית בשקיעת החמה, ומשך ההגעה מבית הכנסת לביתו יותר מדקות בודדות, בהכרח שאינו מדליק בתחילת צאת הכוכבים, גם אם החנוכיה מוכנה מבעוד יום, אמנם אם יקדים ערבית כמה דקות קודם השקיעה, בשיעור שמשער שיוכל להגיע לביתו בצאת הכוכבים אחר ערבית, יוכל להדליק בתחילת צאת הכוכבים, אלא שבבית הכנסת כדי לפרסם הנס ידליקו קודם ערבית שהוא קודם השקיעה [כי אחר ערבית אין מספיק זמן לראות החנוכיה, אמנם מנהג הג'רבאים והתימנים להדליק בבית הכנסת אחר קדיש תתקבל כמו שכתב בברית כהונה (מערכת ח אות טז והובא בהערות למשנ"ב איש מצליח

סימן תרעא סעיף ז)], ובאנו לברר האם רשאים בבית הכנסת להדליק לכתחילה בזמן זה כרבע שעה קודם השקיעה שהוא פלג המנחה. והאם נכון לסמוך להקל בזה אף שיש בדין זה מחלוקת, כדי להרויח להדליק בתחילת צאת הכוכבים, או שמא עדיף להדליק בבית הכנסת בשקיעת החמה אף שיגיע לביתו אחר תחילת צאת הכוכבים.

ב. וראיתי מה שכתב באורך בשו"ת שמן אפרסמון (ח"ב סימן טו) ובמילואים (שם עמוד תעח- תפא, תפח- תצא) וכ"פ מו"ר מרן הראש"ל שליט"א בילקוט יוסף (מהדורת תשע"ג עמוד רטו- רטז), שלכתחילה אין להדליק בפלג המנחה בבית הכנסת בברכה, א. משום דמרן פסק (בסימן תער"ב סעיף א) בסתם שזמנה משתשקע החמה אין מקדימין ואין מאחרים כדעת הרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"ה), ובמסכת סופרים (פרק כ) איתא שאין להקדים קודם השקיעה, ב. מרן בי"א שם הביא סברת האורחות חיים (הלכות חנוכה אות טו) שאם הוא דחוק יוכל להדליק מפלג המנחה, ויש להסתפק אם מרן בסתם מודה ליש אומרים, והגאון חיד"א בכסא רחמים (על מסכת סופרים סג ע"א ד"ה הלכה ב') חזר בו ממש"כ בברכי יוסף (סימן תערב) ודעתו שאין הסתם מסכים ליש אומרים, דהיינו לסתם אף בשעת הדחק אין להדליק בפלג המנחה, ג. גם לסברת הי"א נחלקו האחרונים האם מברך על ההדלקה להמשנ"ב (שם) מברך ולכה"ח (שם) אין לברך, ואף שמשמעות השו"ע לברך מ"מ קי"ל ספק ברכות להקל אף נגד מרן, כש"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן טו) ועוד, ד. ועוד כל ההדלקה בבית הכנסת הוא חידוש דהוא מנהג ואין מברכים על מנהג לדעת הרמב"ם (פי"א מהלכות ברכות ה"ז, ופ"ג מהלכות חנוכה ה"ז) ושו"ע (סימן תכב) שאין מברכין על ההלל בר"ח מאחר שהוא מנהג, ואע"פ שהכלבו (ס' מד דף עא) והריב"ש (סימן קיא) נתנו למנהג זה סימוכין דקשוט, הוו דלא להוסיף עלה, ה. ועוד שיש אומרים שהדלקה ביום הוי שרגא בטהרא ואינו מועיל, ו. ועוד שגם הראשונים שהתירו להדליק קודם השקיעה דברו על זמן ר"ת שקודם 3 דקות קודם השקיעה שלנו שאז ניכרת ההדלקה בשעה זו, וגם השו"ע דבר לפי זמן ר"ת, ז. ועוד שגם בזבחי צדק (ח"ב או"ח סימן כט) שנתן סימוכין למנהג שנוהג כן בעירו להדליק בבית הכנסת בברכה מפלג המנחה, נראה שהוא לתרץ המנהג אבל אינו ראוי לקבוע לכתחילה כן, ח. ואין ללמוד מערב שבת שכולם מדליקים בשעה זו, דהואיל ואי אפשר אחרת מחמת השבת, דוקא אז הוא זמנה, משא"כ בשאר ימי השבוע, ט. ועוד שאי אפשר לומר שהוא שעת הדחק ממש בגלל שמתפללים בשעה זו ואי אפשר לקבצם אח"כ, שהלא אפשר להדליק בלא ברכה, כמו שיש שנהגו בכל הדלקה בבית הכנסת דומיא דמש"כ בשו"ת בנין שלמה (סימן נג) בשו"ת מלמד להועיל (סימן קכא) ונהר מצרים (דף נ סוף ע"ב) לגבי הדלקה שמדליקים בבוקר בבית הכנסת לפרסום הנס, ועוד בזמננו יש מנינים רבים אח"כ, י. ועוד גם במקומות שנהגו להתפלל כן כל השנה אין ראוי להנהיג כן לכתחילה, להכניס עצמו לכל הספקות הנ"ל, וכן מי שהזדמן למנין כזה שנהגו לכתחילה לא יכניס עצמו בספק אמן יתומה, רק יוכל לענות תוך כדי הברכה ברוך ה' לעולם אמן ואמן כך שבסיום הברכה יאמר ו'אמן'.

ג. אמנם מאידך גיסא אפשר לומר, א. דהואיל והיא מחלוקת במצוה ולא בברכה, לא אמרינן בכה"ג סב"ל כש"כ הרדב"ז (ח"ב סימן תרכו) והביאו מרן מופת הדור זצוק"ל ביבי"א ח"ט (יו"ד סימן כ אות ג) ומרן פסק שמברכים על המצוה, ב. ועוד הבה"ל (בסימן תער"ב ד"ה לא מאחרים) הוכיח דגם להרמב"ם שכתב שאין מקדימין זהו דוקא בזמן הרבה, משא"כ ברבע שעה ואפילו חצי שעה אין ההקדמה ניכרת בזה, ג. ועוד יש לומר דהואיל ונהגו כבר להתפלל מנחה וערבית מוקדמת בפלג המנחה ואף שעושים בזה תרתי דסתרי

מ"מ כבר נהגו כך בציבור, ההדלקה נגררת אחר מנחה, לפני המנהג שכתב הרמ"א (בסימן תרע"א ס"ז) שמדליקין בין מנחה לערבית, וכמו שהחשיבו לילה לערבית ה"ה להדלקת הנר, ד. ובפרט בזמן הסמוך לשקיעה, בחצי שעה קודם צאת הכוכבים כמו שכתב הבה"ל (בסימן תער"ב ד"ה ולא מקדימים), ואף שיש לחלק דערבית הוא מטעם שהוא כנגד הקורבנות והוא זמן הקרבת אברים ופדרים, משא"כ הדלקה צריכה להיות בלילה ממש, וכמו שלגבי ק"ש צריך לחזור ולקראה בצאת הכוכבים, אמנם יש להשיב דסוף סוף ערבית והדלקה שניהם מדרבנן ולכן אזלינן בהם לקולא, משא"כ בק"ש שהיא דאוריתא, לכן אותם מקומות שנהגו כן וקשה לשנות מנהגן בזה להדליק מהשקיעה יש להם על מה שיסמוכו וכש"כ בזבחי צדק (שם), אולם אם קובעים מנין מיוחד לחנוכה כדי להקדים ערבית לפני ההדלקה, נכון לקבוע שידליקו בבית הכנסת החנוכיה מהשקיעה ואילך ולא קודם.

סימן כ"ו

(שו"ע יורה דעה סימן שס"ב)

שאלה:

נשאלתי מאדם שעבר תאונת אופנוע ונקטעה ידו ל"ע ושואל האם צריך לקבור ידו.

תשובה:

אבר מגופו של אדם חייב בקבורה, וטוב לצרפו לקבורת גופו, ולכן כשהאדם צריך לקבור אבר מגופו, ראוי שיקנה קבר לעצמו לאחרי אריכות ימיו ושנותיו ושם יקברו האבר, ואם אינו יכול לקבור במקום שקנה לעצמו, יכול לקבור בכל מקום אחר.

כיוון שנושא זה בעוונותינו הרבים מצוי מאוד, כגון בזמן מלחמה או כשיש פיגוע ל"ע, ויש שנהרגו או שנפצעו באזור סכנה, יש לברר האם יש חיוב לטרוח אחרי האברים לקברם.

א. הנה בקבורת אבר של אדם יש לדון האם יש בזה טומאת מת, וכן האם יש חיוב קבורה בזה דכתיב (דברים כא, כג) "כי קבור תקברנו" וכן האם בכלל זה גם אבר מן החי. פסק הרמב"ם (פ"ב מהלכות אבלות הלכה י"ד) "אין הכהן מטמא לאבר מן החי מאביו וכו'". ובספר יד המלך (שם) על הרמב"ם ביאר מהו המקור לקבורת אבר הנחתך מאדם חי, וז"ל "ואולם גוף עניין זה לא נודע לנו, גם רבותינו הראשונים ונושאי כלי רבנו לא הורו לנו שום מראה מקום על זה דאבר הפורש מאדם חי, דאבר הזה צריך קבורה כלל. דאבר המת ידענו דצריך קבורה מקרא "כי קבור תקברנו ביום ההוא", אבל אבר הפורש מאדם חי דאינו בכלל קרא זה מנא לן דצריך קבורה, ואם אינו צריך קבורה על מה ולמה יטמא הכהן בקבורתו. והנראה לי להסמיך דין קבורה לאבר הפורש מאדם חי ממדרש בראשית רבה (פרשה ס) ביפתח, דנענש על אשר לא רצה ללכת אל פנחס להתיר לו נדרו שמת בנשילת אברים, ובכל מקום שהיה הולך אבר נישול ממנו, והיו קוברים אותו, הדא הוא דכתיב (שופטים יב ז) "וימת יפתח ויקבר בערי הגלעד" בעיר גלעד אין כתיב כאן אלא בערי הגלעד, הרי לך דקבורה אשר נאמר ביפתח אחרי מותו קאי גם על האברים אשר נקברו בחייו, וממילא חיוב הקבורה של האבר שפורש מחיים הוא כמו חיוב קבורת כל גופו לאחר מותו" עכ"ד. וכ"כ בשו"ת אגרות משה יו"ד (ח"א סימן רל"א) והביא ראיה מנזיר (מג:) דמובא שם פסוק

שכהן אינו מטמא לאבר מן החי של קרוביו, ואם אין חיוב קבורה האיך ס"ד שמטמא, וע"כ פוסק שיש חיוב קבורה מהתורה לאבר מן החי.

אולם הרב שבות יעקב כתב בתשובה (ח"ב סימן ק"א) על מה שנשאל מאחד שנולד לו מכה ברגלו והוצרך לחתוך לו רגלו אי מחויב לקבור אותו אבר או לא, והשיב דאינו מחויב לקוברו ובפרט לפי המבואר בגמ' בסנהדרין (מו:) דקבורה משום כפרה או משום בזיונא. ובאבר לא שייך דלפי הטעם דכפרה ודאי לא שייך כיון דהוא עדיין בחיים, ואין לו צער שוב מחמת אבר זה רק מה שנעשה לו בשעת חיתוך וחיסר אבר שלו, וגם לפי הטעם משום בזיונא ג"כ התם ליכא כיון שגופו חי. והוכיח כן מהגמ' בב"ק (פה.) "האי צער ובושת איכא דכסיפא ליה מילתא למשקל מבשריה למשדיה לכלביה" הרי להדיא דאינו מחויב לקוברם, ומ"מ צריך לקוברם או ליתן בחדר א' שלא יכנסו שם הכהנים ויטמאו בו, כי אבר מן החי מטמא ונפק"מ דבמקום סכנה אינו מחיוב לקוברו. (ולגבי אבר מן המת אם מטמא יבואר להלן). ואת דבריו הביא הרב פתחי תשובה יו"ד (סימן שס"ב ס"ק א'), וכן הסכים עמו בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנייניא (יו"ד סימן ר"ט) ע"ש.

ועיין בשו"ת זקן אהרן להרב אהרן ב"ר יעקב צבי ואלקין זצ"ל (ח"ב סימן ע"ח) שדן בזה, וכתב דפשוט דאין בזה חיוב קבורה מתרי טעמי, חדא דהא אפילו במת גופא אין חיוב קבורה כי אם על ראשו ורובו כמבואר בירושלמי (נזיר פ"ד ה"א), ועוד דזיל בתר טעמא דחיוב קבורה משום כפרה או משום בזיונא וכו', ומה שמצינו קבורה מעובדא דיפתח וכן בגמ' בכתובות, היינו כדי שלא יכשלו הכהנים בהם, ולעולם אין חיוב קבורה, עיי"ש באריכות.

ב. גם הרה"ג משה שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (כרך ד' סימן רס"ט) כתב דאין חיוב קבורה, וכתב לדחות את הראיה שהביא היד המלך מהגמ' בנזיר (מג:) דיליף התם דאין הכהן מטמא לאבר מן החי של קרוביו, ואי אין חיוב קבורה האיך ס"ד שמטמא, וע"כ פסק שיש חיוב קבורה מהתורה, וכן הוכיח בשו"ת אגרות משה (שם). דהתם צ"ל דמיירי שנחתך האבר בעודנו חי והמת לפנינו מובא לקבורה, ובזה ס"ד דהכהן יטמא לאבר ולצרפו לגופת אביו כדי שתתקיים בכולו מצות קבורה, קמ"ל שעל אבר מן החי אינו מטמא אף כהאי גוונא כדי לצרפו למת ע"כ. וע"ע בשו"ת יחל ישראל להרב ישראל לאו שליט"א (סימן ע"ח) שהאריך בזה, וכתב עוד יישובים בדבר הגמ' בנזיר ודו"ק. ושוב ראיתי שכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ר"ט) דעצם קבורת אבר שלוקח מאדם שעדיין חי אינו מדין קבורה, אלא מדין טומאת כהנים.

ג. נמצא דמדינא אין חיוב לקבור את אותו אבר, ורק משום טומאת כהנים נגעו בה. ולכן במקום סכנה כגון בזמן מלחמה או בשטח מסוכן אין חיוב לטרוח אחר האבר ולהביאו לקבר ישראל, בפרט אם אותו נפגע בחיים, ואפילו אם מת ל"ע, כתב המשנה למלך (פרק י"ד מהלכות אבל הלכה כ"א) שאם לא נמצא ראשו ורובו של מת או ראשו גולגולתו ושדרתו אין חיוב קבורת מת, ולמד זאת מהירושלמי (שם). ואע"ג שהתיו"ט (שבת פ"י משנה ה') חלק עליו וס"ל שבכל אבר ואבר וגם כזית מן המת ישנו חיוב קבורה מעצם מצות קבורה, מ"מ בשעת סכנה יש לסמוך על דברי המשנה למלך. וכמו שהובא בשו"ת זקן אהרן לעיל, אלא ששם הוסיף דאם ראו מתחילה ראשו ורובו, מחויב תו לקבור גם אבר קטן, ורק על אבר אחד אם לא ראו מתחילה ראשו ורובו אין חיוב קבורה. וכמבואר ביו"ד (סימן שס"ד).

ד. עוד כתב בתשובות והנהגות (שם) שאם עבר ניתוח ומת בו והאבר או הבשר נמצאים לפנינו בשעת קבורה, מצוה לכתחילה לקוברו שלם שזהו כבודו לצרף לו את אבריו, אבל

אחרי שכבר נקבר, אין לפתוח הקבר כדי לצרף האבר לתוך קברו דלמה לנו לצער המת אפילו לרגע כשפותחים את קברו. ומיהו יכולים לקבור האבר למעלה בלי לגלות את המת ויהיה האבר עם שאר גוף המת באותו מקום אף שאינו עמו ממש, "ולא שמענו מעולם שטובה היא לנפטר שיהא האבר שנחתך ממנו בחייו קבור עמו ממש", ע"כ.

ובענין זה ראיתי לנכון להביא מעשה נורא מזמן מסך הברזל, הובא בספר "חשוקי חמד" (ביצה כז.) וז"ל "סיפר הר' שלמה שטנצל זצ"ל שלפני שנים בעת שהיה מסך הברזל על רוסיה, פגש פעם עולה חדש וראה שהוא נפעם מאוד, נכנס עמו בדברים והלה סיפר לו שהוא היה כלוא במחנה בסיביר אשר כל באיה לא ישובון, ובדרך נס הודיעו לו שהוא משוחרר ובנוסף לזאת אישרו השלטונות את עלייתם לארץ הקודש. ושם במחנה היתה רופאה בשם גב' שפירא, שביקשה ממנו שביום השחרור יכנס למרפאה טרם עוזבו את המחנה, כי דבר סתר לה אליו, כשבא אל המרפאה ביקשה הימנו שימתין מעט ועזבה את החדר ואחרי זמן מה חזרה כאשר ידה חבושה ומגישה לו צנצנת ובה דבר מה בתוך מים. ואמרה לו ראה ככל הנראה אני לא יוכל להשתחרר מהמחנה, ולא אזכה כמוך לעלות לארץ ישראל, אולם עז רצוני להיקבר בא"י, לכן חתכתי לי כעת אצבע והיא הנמצאת בתוך הצנצנת, בקשתי אליך כשתזכה ותבוא לארץ ישראל, אנא קבור את האצבע בהר הזיתים שבירושלים, כדי שלכל הפחות אבר ממני יהא קבור בארץ ישראל. סיפר אותו עולה חדש שכעת הוא שב מקבורת אותה אצבע, ולכן הוא כה נפעם ונרגש, ע"כ המעשה.

סימן כ"ז

(שו"ע אבן העזר סימן כ"ב)

שאלה:

נשאלתי מפי נערה יראת שמים בת שבע עשרה האם יכולה להמצא בבית אחד עם קרוב משפחתה רווק בן עשרים ושתים ואין עוד איש בבית מלבדם, האם יש בדבר משום איסור ייחוד, ואם כן כיצד ניתן להמנע?

תשובה:

יש בדבר איסור ייחוד ואסור לשהות בבית יחד, אלא אם יתקיימו אחד או יותר מהתנאים הבאים: ראשית, ניתן לצרף שומר או שומרת דהיינו ילדה בת חמש או שש עד גיל שתים עשרה היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה, או ילד בגיל זה עד גיל שלוש עשרה ויום אחד בשעת הדחק. וכל זה אינו מועיל בשעות הלילה או בזמן שישנים, ולכן טוב יותר שיהיו עמהם שני קטנים מעל גיל שבע ובאופן זה יש להתיר גם בשעות הלילה. ובמקום שאין אפשרות לצרף שומרים, אם שוהים בבית שאינו נעול וקיים סיכוי סביר שיגיעו אנשים אחרים הרגילים להיכנס לבית במפתיע ללא קבלת רשות והתראה - יש להקל, ובשעת הדחק יש להם על מה שיסמוכו. כמו כן, במקום בו הבית נעול אך המפתח מצוי גם ביד אנשים אחרים הדרים באותו הבית - יש להקל, וכל זה ביום דווקא, אך בלילה בכדי לסמוך על ההיתר הנ"ל יש למסור המפתח לשני שכנים.

א. איסור ייחוד מתקיים כאשר איש ואשה נמצאים לבדם במקום שאין דרכם של בני אדם להגיע אליו באותה נקודת זמן, והוא כגון שנמצאו יחד בחדר נעול, שדה, או כל מקום מרוחק, מבודד או חשוך שיש בו החשש

לביאת איסור מעצם היותם שם לבדם ובאין מפריע אותם. אולם יש לדעת, דאיסור ייחוד עומד בפני עצמו, כלומר - גם במקום בו התייחדו גבר ואישה באיסור כנ"ל ולא נעשתה עבירה בפועל, מכל מקום התחייבו באיסור ייחוד, ואף אם היו צדיקים גמורים וזאת משום שהכניסו עצמם מתחילה לידי ניסיון שבו אין ערב להם שלא יגיעו לידי עבירה, וכדאיתא בתוספתא (כתובות פ"א, ה"ו) - "אין אפוטרופוס לעריות" וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' צא) - "נלענ"ד דכל שהייחוד הוא במקום שהם כן יכולים לשהות שם כשיעור טומאה, אז איכא ממש איסור יחוד דאורייתא על כל רגע ורגע שהם שוהים יחד גם לפני ששהו כשיעור טומאה, ולאו בשיעורא תליא מלתא, ולכן אף אם נמלכו באמצע ונתפזרו לפני ששהו כשיעור טומאה אפילו הכי כבר עברו על איסור יחוד וצריכים כפרה, וכל שכן שאם רק בדרך מקרה נכנסו לשם אנשים וע"י זה נפסק היחוד שביניהם, נלענ"ד דבכהאי גוונא יש לדונם כעברו ממש על איסור יחוד ולהלקותם על כך" ע"כ.

ב. איתא בע"ז (לו:) - "ייחוד דבת ישראל דאורייתא היא! דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק: רמז לייחוד מן התורה מנין? שנאמר: כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית? אלא, בן מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה!" ע"כ.

וכן כתב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פכ"ב ה"א) - "אסור להתייחד עם ערוה מן העריות בין זקנה בין ילדה שדבר זה גורם לגלות ערוה, חוץ מהאם עם בנה והאב עם בתו והבעל עם אשתו נדה וגו'", וכן פסק מרן השו"ע (אה"ע כב ס"א).

והנה מתחילה לא נאסר אלא ייחוד עם אחת מהנשים שאסרה התורה משום קרבת משפחה הנקראות ערווה, ובכללן אף ייחוד עם הנידה. אך בתקופה מאוחרת יותר בעקבות מעשה אמנון ותמר (שמואל ב' פי"ג) גזרו דוד ובית דינו אף על ייחוד עם הפנויה שאינה מכלל העריות ואינה נידה שתהא אסורה כערווה. וכן מאוחר יותר גזרו תלמידי בית שמאי ובית הלל אף על ייחוד עם הגויה שאינה בת ישראל כלל, וכדאיתא בע"ז (לו:) ע"ש. וכן פסק הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פכ"ב ה"ג) ומרן השו"ע (אה"ע כב ס"ב).

ג. ונחלקו רבותינו אם איסור זה מקורו מדאורייתא או שמא מגזירת חכמים. והנראה מדברי רוב הראשונים דאיסור ייחוד - דאורייתא הוא, וכן מצינו בע"ז (לו:) הנ"ל דנאמר בהדיא - "ייחוד דבת ישראל דאוריתא היא", וכן משמע מהנאמר בקידושין (פ:) - "רמז ליחוד מן התורה מנין" וכן סבר רש"י (שבת יג. בד"ה מה אשת) - "דאסור לן יחוד מן התורה וגו'", וכן כתב הטור (אה"ע סי' כב) - "אסור מן התורה לאיש שיתייחד עם הערוה וגו'" והב"ח (שם) והביא דברי הסמ"ג (לאוין ס' קכו) דסבירא ליה הכי, ע"ש. וכן מובא בדברי הפת"ש (אה"ע כב סק"א) דכתב - "עיין באר היטב ועיין בתשובות חות יאיר סי' ע"ג שכתב דאף לתוספות דוקא איש א' עם הערוה אסור מדאורייתא, אבל איש א' עם ב' נשים או להיפך דלקמן ס"ה אינו אלא דרבנן. וכ"כ בספר בינת אדם שער בית הנשים סימן כ"ו ע"ש. ומ"ש הבאר היטב בשם הפרישה דבכלל ערות נכלל חייבי לאוין עיין בשער המלך פ"י מהלכות אישות בקונטרס חופת חתנים ס"ט בהגהת טעם המלך שפקפק על זה" ע"כ. מיהו מצינו להרמב"ם ז"ל דסבירא ליה דייחוד אינו מדאורייתא וכן כתב (הל' איסורי ביאה פכ"ב ה"ב) - "ואיסור ייחוד הערות מפי הקבלה" ע"כ, וכן נראה דעת השו"ע (בסי' כ"ב ס"א) שכתב בסתם לשון הרמב"ם "אסור להתייחד עם ערוה מהעריות שדבר זה גורם לגלות ערוה" ובב"י (שם) באר שלדעת הרמב"ם הוא דרבנן וכמש"כ לעיל (גיליון שו"ת יגדיל תורה פ' ויצא ס' כ). וראה מש"כ בספר היחוד בהלכה (ס"ט ובהערות י"ד וט"ז).

ד. ובעניין מספר המתייחדים האסור והמותר, תנינן במשנה בקידושין (פ"ד מ"ב) - "לא יתיחד אדם עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים", ומצינו בדברי הגמרא בקידושין (פ:) סייג לדבר, דאמרו רבותינו - "אמר רב יהודה אמר רב: לא שנו אלא בכשרים, אבל בפרוצים - אפילו בי עשרה נמי לא וגו' אמר רב יוסף: תדע, דמיחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי", והיינו שיכולה אישה להתייחד עם שני גברים הנחשבים לכשרים, מיהו אם לא ימצאו כגון אלה - אפילו יהיו עשרה ואינם נקראים כשרים לא תוכל להתייחד עמם. עוד מצינו (שם פא.) - "אמר רב יהודה אמר רב: לא שנו אלא בעיר, אבל בדרך - עד שיהיו שלשה, שמא יצטרך אחד מהם להשתין, ונמצא אחד מתייחד עם הערוה".

ונסתפקו רבותינו משום מעשה שהובא בקידושין (שם) מי הם הנקראים כשרים לעניין ייחוד עם אישה בלא חשש איסור, וזה דבר המעשה - "רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא, הוה קאזלא ההיא אתתא קמייהו, א"ל רב לרב יהודה: דל כרעיך מקמי גיהנם. אמר ליה, והא מר הוא דאמר: בכשרים שפיר דמי! א"ל: מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת! אלא כגון מאי? כגון רבי חנינא בר פפי וחביריו", ופירש רש"י (שם בד"ה רבי חנינא) דחבריו הם - "רבי צדוק ורב כהנא".

וכתב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פכ"ב ה"ח) - "לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם, וכן לא יתייחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה, נשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששין לייחוד", ומשמע מדלא פלג בלישניה בין ייחוד עם כשרים לשאינם כשרים, שמע מינה דסבירא ליה דאין בימינו אדם העונה להגדרת איש כשר ומשום כך, לטעמיה לא תתייחד אישה אף עם מספר גברים. מיהו מצינו להרא"ש שלא נזכר בדבריו המעשה הנ"ל, וע"כ תירץ הב"ח (אה"ע סי' כב) דהרא"ש סבירא ליה דרב רק החמיר על עצמו, ולדינא מותר להתייחד עם שני אנשים כשרים.

כמו כן מצינו דנחלקו רבותינו בדבר יחוד של גבר עם מספר נשים וכדאיתא בקידושין (פב.) - "כל שעסקיו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים" ופירש רש"י (שם בד"ה לא יתייחד) - "אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהו וכולן מחפות עליו, ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן (לעיל דף פ:) אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי" ע"כ.

העולה מהנ"ל לדעת השו"ע דפסק כהרמב"ם הנ"ל דאין העונה להגדרת איש כשר בימינו ומשום כך אסור לגבר להתייחד עם הרבה נשים, וכן לאישה אחת עם הרבה גברים וכתב (אה"ע כב ס"ה) - "לא תתייחד אשה אחת, אפילו עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם. וכן לא יתייחד איש אחד, אפילו עם נשים הרבה", אמנם מצינו דהרמ"א (שם ס"ה) סבירא ליה כהרא"ש הנ"ל בדבר אנשים כשרים בימינו, וכרש"י לעניין ייחוד של איש אחד עם מספר נשים, ולכן התיר לגבר להתייחד עם שלוש נשים אלא אם ליבו גס בהן, כגון שעסקו עם נשים דאסור, מיהו לטעמיה מותר לאישה אחת להתייחד עם שני גברים כשרים ביום. ובמקום של הרבה אנשים עם הרבה נשים אין חוששין לייחוד כלל וכש"כ בשו"ע (שם ס"ו) כהרמב"ם - "נשים הרבה עם אנשים הרבה, אין חוששין ליחוד" ע"כ.

ה. בדבר גיל המתייחדים כתב השו"ע (אה"ע כב סי"ג) - "תינוקת שהיא פחותה מבת שלשה ותינוק פחות מבן תשע, מותר להתייחד עמהן, שלא גזרו אלא על יחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה", והיינו שאין לגבר להתייחד עם תינוקת מגיל שלוש, ואישה לא תתייחד עם ילד מגיל תשע, שאז מקרי ראויים לביאה.

ומצינו להגאון הרש"ל בים של שלמה דכתב - "עוד כתב בסמ"ג (שם) לא גזרו אלא על ייחוד שיהא האיש בן י"ג, והאשה בת שלשה וגו' וצריך לומר, דהסמ"ג סבר, דעל כל פנים צריך שיהא אחד בר עונשין, ואפילו הכי אם הוא בן י"ג שנים ויום א', אסור להתייחד עם אשה, אפילו היא בת ג' שנים ויום א', שראויה לביאה, ואם היא בת י"ב שנים ויום א', אסורה נמי להתייחד עם מי שהוא בן ט' שנים ויום א', שראוי לביאה, וכן משמע בהרמב"ם, למעיין בו" ע"כ. והיוצא מדבריו דייחוד קטן שטרם הגיע למצוות עם קטנה שלא הגיעה למצוות מותר.

ו. מכל מקום מצינו בדברי רבותינו מספר היתרים בעניין הייחוד, כדוגמת פתח הפתוח לרשות הרבים וכדאיתא בקידושין (פא.) - "אמר רב יוסף: פתח פתח לרשות הרבים - אין חוששין משום ייחוד", וכן פסק מרן בשו"ע (אה"ע כב ס"ט) - "בית שפתחו פתוח לרשות הרבים, אין חשש להתייחד שם עם ערוה".

ונחלקו האחרונים האם צריך הפתח להיות פתוח לגמרי או די בשאינו נעול ומקרי פתוח. וכתב בפת"ש (שם) - "עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל (סי' ק') ובתשובת הגאון בית מאיר שכתב דאיכא למידק מזה הא פתח סתום אפילו אינו נעול והוא פונה לרשות הרבים, או פתוח לחצר והוא עמה ביחוד בהבית - הוי יחוד, וכן משמע בקדושין פ"א כו', ומה דאיתא בתשובת הרשב"א (סי' אלף רנ"א) דאין יחוד עד שיהא הבית נעול במנעל - טעות סופר היא ע"ש (עמ"ש לעיל סימן י"א סק"ח) אכן ראיתי בתשובת הרדב"ז (ח"א סי' קכ"א) שהעתיק לשון הרשב"א הנ"ל ולא כתב שטעות סופר הוא", וע"ע בשו"ת בנין ציון (סי' קלח) שם דן בעניין באורך.

והנראה להלכה בעניין הנ"ל דיש להחמיר ולחוש לכתחילה לייחוד כשהדלת סגורה ואינה נעולה, כמש"כ בספר מנחת איש (ח"א פי"ג ס"ב) כתב דלכתחילה יש להחמיר, מיהו במקום שרגילים להיכנס לחדר הנ"ל ללא קבלת רשות והתראה כגון דפיקה, ניתן להקל. ועל כל פנים גם המקילים לשהות בבית סגור ואינו נעול בשעת דחק, יש להם על מה שיסמוכו ופרט במקום בו עלולים להיכנס אנשים במפתיע, עכתו"ד, וכ"כ מו"ר מרן הראש"ל הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א בילקו"י (אה"ע כב - קצת מדיני יחוד ס"ח) - "בית שפתחו פתוח לרשות הרבים, או לחצר, אין איסור להתייחד בבית זה כשאין הפתח סגור".

עוד מצינו דאף במקום בו הדלת נעולה, אך לאנשים אחרים יש מפתח ויכולים להיכנס במפתיע בכל רגע, שוב אין לחוש לאיסור ייחוד. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ פכ"ג) - "ובדומה לזה ראיתי שכותב בספר שו"ת דובב מישרים להגאב"ד מטשעבין זצ"ל (סי' ה') שנשאל על אודות איש הירא וחרד לדבר ד' אשר עיקר פרנסתו להוליך חבילה סחורה בבתי הקונים אם יש לחוש לאיסור יחוד במקום שאין האיש בבית, וכעת כל הדלתות מיד ננעלים במפתח אחרי הכניסה, והרוצה ליכנס צריך להשמיע קול ולקשקש בפעמון הדלת, ובדברי תשובתו דן בדעת רש"י דסבירא ליה דבבעלה בעיר איסורא מיהא איכא, וכן בדברי הבינת אדם דס"ל דהיכא שבעלה נתן לה רשות להסגיר הדלת אסור אפילו בבעלה בעיר, ולבסוף מצדד להקל עפ"י הרשב"א הר"י המבי"ט וכו' הנ"ל בהיות וכאשר נודע דהבעל הבית בעצמו, וכל בני ביתו יש להם מפתחות ובכל עת שרוצה להכנס להבית אינו מוכרח לקשקש בפעמון, ויכול ליכנס בלי שום מפריע א"כ הוי זה כפתח סתומה ואינה נעולה דשרי לדעת הרשב"א ע"כ. וכל זה ביום דווקא, אך בלילה כדי לסמוך על הנ"ל יש למסור המפתח לשני שכנים וכן כתב במנחת איש (ח"א פי"ג ס"ח וס"ט), ע"ש.

ז. כתב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פכ"ב ה"ח) - "לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים

הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם", והסתפק הטור בדבריו וכתב (אה"ע סי' כב) - "ואיני מבין דבריו כיון שאוסר אשה אחת עם אנשים הרבה, מאי נפקא מינה שאשתו של אחד מהם שם, אכתי איכא למיחש לאחריני?", וכתב בב"י (שם) - "יש לומר, דכיון דאשתו של זה לא תזנה, מפני בעלה שהוא שם - חבירתה ג"כ לא תזנה, שתירא שזאת ובעלה יגלו סודה". מכאן למדו רבותינו כי כלל גדול הוא בדיני ייחוד, דכל אדם שהותר הייחוד עימו מיחשב כשומר לאחריני, וזאת משום שוודאי שלא ישתתף עמם בעבירה כנ"ל וממילא יבושו ממנו ולא יבואו לידי חטא.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' סה אות ח) - "נשים שמותר להתייחד עמהן כאמו ובתו ואחותו הן גם מתירות אז היחוד, דאף אם הוא יהיה לו עזות לזנות גם כשאיכא שם קרובותיו דגס בהן ויודע דיחפו עליו מפני שהוא גנאי גם עליהן, מ"מ האשה לא תתרצה לזנות עמו כיון שהן לא יזנו" ע"כ.

כמו כן מצינו דגם קטנה היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה נחשבת לשומרת, וכדאיתא בקידושין (פא:) - "אמר רבא: מתייחד אדם וגו' עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואין מוסרת עצמה לביאה" ופירש רש"י (שם) - "שיודעת טעם ביאה - כלומר מה היא ביאה שתדע לספר דברים בשוק. ואינה מוסרת עצמה לביאה - מתוך קוטנה עדיין לא לבשה יצר, הילכך אין כאן משום דעת קלה שלא תהא נוחה להתפתות" ע"כ. וכתב בבית שמואל (סי' כב ס"י) - "והא דמהני כאן קטנה שאינה מוסרת את עצמה לביאה וביחוד עמה אסור, כמ"ש בסעיף י"א כתב ב"ח שם חיישינן שמא יבא עליה באונס, אבל כאן ליכא חשש אונס דהא גדולה עמה, ולפתוי לא חיישינן דאינה מוסרת את עצמה לביאה" ע"כ.

והיוצא מהנ"ל שיכול להתייחד איש עם אשה, כשיש עמהם ילדה בת חמש או שש לפי פקחותה, עד גיל תשע, ובשעת הדחק יש להקל בשומרת עד גיל שתים עשרה או ילד מגיל שבע או שמונה לפי פקחותו, ובשעת הדחק ניתן להקל גם בבן חמש או שש עד גיל שלוש עשרה ויום אחד. מכל מקום, בלילה לא יתייחדו ואף כשיש תינוק או תינוקת עמם ולילה מקרי משעה שדרך הקטנים לישון. וכשיש עם האשה שני קטנים כנ"ל מותר להתייחד עמה אף בלילה ואף כשישנים, ודוקא כשהם בני שבע או שמונה, דאז אין חוששים ליחוד דחוששים שאחד יתעורר, אבל פחות מגיל שבע או שמונה לא חוששים דיתעורר דשנתם עמוקה וגם כשמתעוררים לא מבחינים בנעשה סביבם, וכמובא בספר מנחת איש (ח"א פ"י סי"ג) ע"ש.

ח. והמסקנה לדינא בנידון דידן הנה וודאי כי מצד גיל המתייחדים יש לאסור וכנ"ל בסעיף ה', וכ"ש שיש לאסור מצד מספר המתייחדים, וכדלעיל בסעיף ד' שהרי רק היא והוא בבית.

ואף מצד הקרבה המשפחתית לא הותר אלא לאב עם ביתו, האם עם בנה או הבעל עם אשתו נידה וכמובא בשו"ע (אה"ע כב ס"א), ואף דמצינו להב"ח דכתב (שם) - "דכל יוצאי חלציו דינם שווה", וכן מצינו בייחוד האח עם אחותו שהותר כדאיתא בקידושין (פא:) - "אמר רב יהודה אמר רב אסי: מתייחד אדם עם אחותו, ודר עם אמו ועם בתו" וסייג רש"י הדברים וכתב (שם בד"ה מתייחד) - "לפרקים אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית", מכל מקום לא מצינו היתר לבני משפחה רחוקים להתייחד כמובא בנידון דידן.

סניף נוסף לאסור הוא מעצם היותם רווקים שהרי אין כאן מקום להתיר הן מצד אשתו משמרתו, ולא מצד בעלה בעיר וכמובא בשו"ע (אה"ע כב ס"ח), וכן כתב מו"ר מרן הראש"ל הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א בילקו"י (אה"ע כב - קצת מדיני יחוד ס"ז) - "אשה שבעלה בעיר, אפילו אם אינו יודע היכן נמצאת אשתו עתה, אין איסור ייחוד, מפני שחוששת מבעלה. וגם

אם בעלה נמצא בשכונות המרוחקות שבעיר, חשיב כבעלה בעיר. אבל אם המתייחד היה לבו גס בה, כגון שגדלה עמו, או שהיא קרובתו, לא יתייחד עמה אף על פי שבעלה בעיר", ובנ"ד יש לאסור משני טעמים הנ"ל.

על כל פנים, בכדי להתיר הייחוד בנידון דידן ראשית, יש לצרף יחד עמהם לבית שומר או שומרת המותרים בייחוד וכדאמרינן לעיל בסעיף ז', דהיינו ילדה בת חמש או שש עד גיל שתים עשרה או ילד בגיל זה עד גיל שלוש עשרה ויום אחד בשעת הדחק. וכל זה אינו מועיל בלינה בלילה וכנ"ל, וע"כ אם תוכל שיהיו עימה שני קטנים במצב כגון זה יש להתיר.

ובמקום שאין אפשרות לצרף שומרים וכנ"ל, ובשעת הדחק אם שוהים בבית שאינו נעול וקיים סיכוי שיגיעו אנשים אחרים הרגילים להיכנס לבית במפתיע ללא קבלת רשות והתראה כגון דפיקה, יש להקל ויש להם על מה שיסמוכו. כמו כן, במקום בו הבית נעול אך המפתח מצוי גם ביד אנשים אחרים הדרים באותו הבית, יש להקל וכל זה ביום דווקא, אך בלילה כדי לסמוך על הנ"ל יש למסור המפתח לשני שכנים וכדלעיל בסעיף ו'.

סימן כ"ח

(שו"ע אבן העזר סימן ע"ו)

שאלה:

נשאלתי האם יש מקום לבעל נפש למנוע התשמיש בחנוכה.

תשובה:

יש אומרים שיש לבעל נפש למנוע התשמיש בחנוכה, וכל זה דוקא באופן שאשתו מסכימה בלב שלם לכך, ואינו בא לידי הרהור ח"ו, ולא נאמרו דברים אלו אלא למצניעיהן, ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

א. כן כתב בספר שושנת העמקים (עמק חנוכה עמוד עא-עב) להרה"ג אבישי טהרני שליט"א בשם בספר משפט כתוב (סימן תצד) שיש בחנוכה למנוע מלשמש עם אשתו, וכתב על זה מרן החבי"ף בספר מועד לכל חי (סימן כז סעיף ח) שאם יודע בעצמו דלא יכול לעמוד בעצמו מותר לו לשמש מיטתו, וכל שכן אם יכול להגיע חס וחלילה לאיסור קרי החמור ע"ש, והוסיף (עמק חנוכה שם) יש לי לסייע על קצת"ן שאם בא לידי הרהור חייב לקיים עונתו, וכמו שכתב הגאון רבי אליעזר פאפו בספר חסד לאלפים סימן (רמ אות ד) גבי הזמנים שאסור לשמש בהם לדעת רבינו האר"י ז"ל שכל זה הוא למי שמסתתר עם קונו ואינו בא לידי הרהור, אם מתעכב בזמנים הנזכרים, אבל מי שיצרו תוקפו ובא לידי הרהור ח"ו, ובפרט אם הוא בזמן העיבור והיניקה, כיון דלא יש המשכת נשמה לולד מותר לו לשמש בימים האלה, וכן כתב בספר כף החיים סופר (סימן רמ אות ב) וכן כתב המגן אברהם (ס"ק ג) ע"ש, ומה גם שחג החנוכה לא נזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות ודו"ק.

ומי שהוא בעל נפש וראוי לכך, טוב שיחמיר על עצמו וימנע מהזיווג בחנוכה. ועמ"ש החבי"ף בספר נפש כל חי (מערכת ח אות פ) שיש להוסיף חומרות בכל דור ודור כנגד מה שמוסיף הסטרא אחרא, וצריך כח להתגבר נגדם, וכמ"ש בספר תולדות שמשון עמ"ס אבות (פרק ג משנה א, דף מא ע"א) וכן כתב בספר אות היא לעולם (חלק א מערכת א, דף קטז ע"ב), ובספר חיי וחמרא (דף ט ע"א) ועיין בספר שבט

מוסר להגאון רבי אליהו הכהן מאיזמיר (פרק כ אות כד) שמי שעוסק בחסידות רוח הקודש מסייעתו להתגבר ממדריגה למדריגה, אף כשהוא אדם חלש בטבעו, הוא הנותן ליעף כח. משא"כ כשסותר דבר אחד מהפרישות והחסידות אז רוח הקודש מסתלקת ממנו, ושוב לא יכול לעמוד בקדושתו מחמת חלישות הכח. ע"ש. ועי' בספר שני לוחות הברית (בית חכמה) ע"ש.

והנה יש מהמון העם שמחפשים כל חסידות שבעולם לעשותה, ונוהגים סלסול בעצמם כאילו הם גלגול של משה רבינו, ואינם אלא כגל"ל הזה שאין הופכין בו והוא הפקר לכל, ולא כל הרוצה לעשות חסידות יבוא ויטול, כי כבר אמרו בשבת (סג.) אם עם הארץ חסיד הוא אל תדור בשכונתו, ולא אמרו אל תקרב אצלו כי מילתא דפשיטא כי הוא מצורע ובעל עבירה, ולא יקרבו אצלו כי מסתמא עליו יאמר מדקדק באיכה ומזלזל בקריאת שמע, ואינשי כגון דא יש כעפרות תבל, וכל עמא דארעא אומר גברא רבה אנא ונוהג חסידות בעצמו כאילו הוא תנא קדוש, על כן ראוי לאיש כי ידע מיעוט ערכו ולא יעשה מנהגי חסידות, ויגיע לאיסורים חמורים, ודי בזה, וכבר אמר הגה"ק רבי בונם מפשיסחא: "חסיד היינו מי שעושה לפנים משורת הדין, שורת הדין - הוא לא תונו איש את עמיתו, לפנים משורת הדין הוא - שאפילו את עצמו לא ירמה", והביאו בספר אמירה יפה גולדשטיין (חלק א סימן תקל דף קפח) ע"ש, ודפח"ח. וראה עוד מה שכתב בשו"ת וישב הים (ח"א סכ"א) במעלת החומרות בזמן הזה למי שבר הכי.

וכן אמר לי האדמו"ר רבי אלעזר אביחצירא זצוק"ל שיש ענין לפי המקובלים למנוע התשמיש בחנוכה, והבאתי דבריו בספר אמר רבי אלעזר (פנימי, עמודים סו-סז) וכיון שענין זה ניתן לצנועים בלבד ואתאן להכא, אזכיר דבריו מה שדבר בענין התשמיש זיע"א שיהיה לפניו לנח"ר, כמש"כ רבי אליעזר פאפו זי"ע בפלא יועץ (דרושים טעם ז) כי תדרוש דרוש הנכתב בספר עושה חסד עם המחבר, שיהיו שפתותיו דובבות בקבר עי"ש: אמר אדמו"ר זי"ע, שבעל נפש שהוא מסוגל, מחמיר על עצמו, בהסכמת אשתו לנהוג כדעת המקובלים, שלא לשמש מטתו בימי חנוכה, כי הימים הללו קדושים ולא ראוי וכו'.

ואז דבר מפרישות הצדיקים הקדושים, שהקדוש ברוך הוא ברא את יצר התאווה לנשים, רק בשביל קיום העולם, ורוב העולם שאינם מתנהגים בכל זה בקדושה, לכן מושכים לצד האסור והחטא, אבל מי שזוכה והתחברותו היא בקדושה גדולה וכו', זוכה למדרגות רמות.

ואדמו"ר זי"ע אמר, שצריך לקרא את סדר קריאת שמע שעל המטה לפני כן כדי שלא ידבר עמה, שאסור לדבר בשעת התשמיש, וצריך להכין את עצמו ומחשבתו מקודם, כמו שכתוב על התנא שהיה עושה כמי שכפאו שד (נדרים כ' ע"ב), והגמרא מספרת שאשתו של רבי אלעזר, רצו להתחתן אתה אחרי שנפטר אמרה כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול (בבא מציעא פד ע"ב), ומי שיכול להכיר בקדושה של הצדיק - היא רק זוגתו.

ואמר לי האדמו"ר זי"ע, שלפני כן צריך לטול ידים, וגם הפיוס צריך להיות בקצרה, ולקרוא קריאת שמע ולא ידבר עמה בכלל, כך מדת הצדיקים אם אפשר לו, כמו שאומר מו"ז רבנו יעקב אביחצירא זי"ע בספרו הקדוש 'פתוחי חותם', על הפסוק (ויקרא יא, מד): "והתקדשתם" - זה מים לפני התשמיש, "והייתם קדושים" - זה מים אחר התשמיש. ואחר-כך הצדיקים אומרים: אוי לי ואוי לנפשי, כלומר, הם מייסרים את עצמם על עצם ההזדקקות לעניין הזה, **בודאי זו מדרגה, ולא שייך שינהגו רוב העולם כך.**

ודבר לגבי מדרגת מנהג אבותיו הקדושים בעניין הפרישות וכו' (סוד הוא ליראיו...), וכששאלתי אותו, שהלא הוא מדאוריתא! אמר

אדמו"ר זי"ע, חס ושלום, אין בזה שום אסור אם היא מוחלת...

והאמת, שאין לחקות כלל בעניין זה, ועניין זה נכתב רק כדי להבין דרגת הצדיקים השלמים, שמהם נלמד לאורח חיינו, להתקדש לפי בחינתנו, כל אחד במציאות שלו. עכד"ק.

ב. ויש להדגיש שדברים אלו נאמרו לבעל נפש בלבד שהוא חסיד, כש"כ רש"י (נדה טז ב ד"ה בעל נפש ופסחים מ א ד"ה בעל נפש), ובמסורת הש"ס (שם) כתב שהוא ירא שמיים וחרד על נפשו, וברבינו חננאל (שם): "בעל נפש - מתרחק מריח עבירה, ומדקדק הרבה על עצמו". ועוד ברש"י (חולין ו א ד"ה אם) שהוא אדם כשר. וראיתי שהגר"ד דבלצקי שליט"א בגיליון מרוה לצמא (ויצא תשע"ט עמוד 8) הביא בשם ערך ש"י שפרש שהוא נשמה גבוהה שיש לו לעבוד את ה' ביותר מדרגה ומסירת נפש.

ג. עוד זאת צריכים אנחנו למודעי, כיון שדברים אלו לא נזכרו בדברי רבינו האריז"ל, יש להשתדל ליישב הקבלה עם הפשט, כמו שכתב הגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א בספרו מבשרת ציון (ח"א סי' ד' עמוד לז) שאין הכרח שתהא מחלוקת בין הפשט לקבלה, ובכל מקום יש להשתדל בכל עוז להשוות בינהם ולא להמציא ניגודים, דאפושי במחלוקת לא מפשינן, וכמו שכתב בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סימן קצ"ב וקצ"ו, ובאבן העזר סימן רי"ז) וכן כתב בדברי הרי"ף והרמב"ם (חו"מ שצ"ב), ועיין עוד בשו"ת מהר"ם אלשיך (סימן קי"ח), ובשו"ת הראנ"ח (סימן ס"ה). והגאון החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' י, ג) כתב שדוקא בדברים המפורשים בדברי רבינו האר"י יש לסמוך עליהם ותו לא. ע"כ. וכן כתב בשו"ת זכר יהוסף (ח"ג או"ח סי' ר"י) ובשו"ת ברכת יוסף (לרבי יוסף ידיד הלוי ח"א עמוד יא). עוד כתב ששמע מאביו הגה"צ סלמאן מוצפי זצוק"ל שבכל ענין או מנהג שלא נזכר בפירוש בדברי רבנו האר"י, אין להקשות, להביא ראיה, או להסיק מסקנות, ואין להגרר בזה אחר דברי שאר המקובלים שדקדקו בדברים שלא יצאו מפורשים מדברי האר"י עצמו, וגם אם נזכרו בדברי הפוסקים האחרונים. ע"כ, וכזאת כתב הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (ח"ב במבוא עמוד ט"ז ד"ה אולם), שכל שהדבר אינו מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל אלא מובן מדבריו, חוזרים לכללי הפסיקה וההוראה, ואין לסמוך על דברים של נאמרו בפירוש. ע"כ.

אמנם כיון דגברא רבה קמסהיד עליה במועד לכל חי, רשאי להודיע הדבר לבעל נפש שרוצה לצאת כל השיטות, כעין שכתבו הפוסקים בהרבה מקומות, וכ"כ בספר שבעים תמרים (שבעה עינים עין ז, הו"ד בדרכי תשובה סי' קט"ז ס"ק קי"א ובילקוט ביאורים נדה יב: בפניני הלכה).

ד. עוד יש להוסיף כיון שהיא מצוה של בין אדם לחברו ומחובתו, לפי גדרי מצות עונה, כל אדם לפי גדרו כמבואר בשו"ע אבן העזר (סי' ע"ו ס"ב), צריך לידע בברור שאשתו מסכימה ומוחלת לו כמו שהתיר בזה בשו"ע (שם ס"ו) וברמ"א (שם ס"ה) בשם הראב"ד דאם נותנת לו רשות, ת"ח יכול לילך בכל מה שתתן לו רשות.

הא לאו הכי, לא יחנה בחסירו"ת (שיהדר אחר חומרה וחסידות, ויבטל ח"ו עשה דאורייתא של ועונתה לא יגרע), ומפורסמים דברי רבינו הרא"ש, בפירושו למשנה ריש פאה (א, א) וז"ל: מסיק מהך קרא אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב, ויש צדיק שאינו טוב, אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב, וע"ז נאמר כי פרי מעלליהם יאכלו, **כי הקדוש ברוך הוא חפץ יותר במצות שיעשה בהם גם רצון הבריות, מבמצות שבין אדם לקונו.** וכבר כתב החיד"א במורה באצבע (אות רמ"ו) וז"ל: "זהו עיקר העבודה לשמור העיקרים ולהוסיף, לא לזלזל בעיקר ולקיים את התוספת", וראה עוד מה שהארכנו בזה בס"ד בשיחות חיזוק (שמות עמוד פח, דברים עמוד שע"ה שע"ז בעובדות עם רבי ישראל סלנטר זי"ע) עיין שם ותרוה נחת.

מפתחות

סימן כ"ב

בענין אדם שהקיא אחר אכילת פת העלה שלא יברך ברכת המזון מב' טעמים, באות א' הביא טעם א' כמש"כ בם' קול אליהו ח"א (או"ח ס' ט') דבעינן שלא נתעכל המזון במעיו, וטעם ב' כמ"ש הפנים מאירות (ח"ב סי' כ"ז) דבעינן שיעור שביעה שהוא בכרס מליאה ולא שהקיא, ובאות ב' כתב שהסכים לזה הברכי יוסף (או"ח סימן ר"ח ס"א), ונכון שיהרהר הברכה בלבו כדעת שו"ת תורה לשמה (סימן קכ"ה) ובילקוט יוסף (סי' קפ"ד אות י"ט), ורק אם נשאר לו במעיו בוודאות כזית מן הפת יברך ברכת המזון.

סימן כ"ג

בענין ציבור שיכולים להתפלל התפילה כסדרה, ומעט מהמנין ממהרים ורוצים שיקדימו עבורם קריאת התורה כיון שצריכים לצאת לעבודתם, העלה שאין להפך בסדר התפילה כדי שמקצת המתפללים הממהרים ישמעו קריאת התורה, ואין להסיק מהא דמובא במג"א, במחה"ש ובמשנ"ב (סי' תרע"א סק"ז) בהלכות חנוכה בנוגע לאדם שיש בידו כמות שמן המאפשרת הדלקה בצמצום לכל שמונת ימי החנוכה ולחברו (שאינו מבני ביתו) אין שמן כלל, ופסקו שם דמוטב לו שידליק נר אחד בלבד ויצא ידי חובת המצווה אף שלא יקיימנה בהידור, כדי לזכות את חברו גם כן בחובת המצוה, שמעיקר הדין אין צריך אלא לנר איש וביתו, שהרי בהדלקת נר חנוכה חייב האדם עצמו וגם חברו דהיא חובת יחיד כמו שבאר באות א', משאין כן בנוגע לקריאת התורה דהיא חובת הציבור, ולא חובת יחיד כמו שנתבאר באות ב' והוכיח שכן דעת רבותינו הראשונים האריז"ל ומרן השו"ע. והעלה באות ג שעל כן יתפללו התפילה כסדרה והממהרים לעבודתם יצאו מפני אונסם טרם קריאת התורה ולא חסרו דבר.

סימן כ"ד

מותר להדליק בחנוכיה שהשמש שלה באמצע וכן מנהג העולם.

סימן כ"ה

בענין הדלקת החנוכיה בבית הכנסת באות א שיש הנוהגים להדליק אחר ערבית והמנהג ברוב המקומות בין מנחה לערבית כדעת הרמ"א (בם' תרע"א ס"ז), ובאות ב' הביא י' טעמים להסביר שלכתחילה ידליק החנוכיה בבית הכנסת בתחילת השקיעה ואילך ולא קודם לכן, ואם מתפללים ערבית לפני השקיעה נכון להדליק את החנוכיה לאחר ערבית אחר קדיש תתקבל באופן שאז כבר שקעה החמה, וכך יוכלו להגיע לבית להדליק בתחילת צאת הכוכבים, ובאות ג' הביא ד' טעמים להסביר שמ"מ הסומכים להדליק בין מנחה לערבית כשמתפללים ערבית בפלג המנחה, אין למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו, מ"מ נכון יותר שהשומע תוך כדי הברכה יאמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן כך שבסיום הברכה יאמר ו'אמן'.

סימן כ"ו

בענין אבר שנתלש מגופו של אדם חי הביא באות א שבספר יד המלך (פ"ב מהלכות אבלות הלכה י"ד) ובשו"ת אגרות משה יו"ד (ח"א סימן רל"א) למדו חיוב קבורת האבר מדין איסור כהן להטמא אל האבר, אולם בשבות יעקב (ח"ב סימן ק"א) כתב שאין צריך לקברו שאין כאן כפרה או בזיון, וכ"כ בשו"ת זקן אהרן (ח"ב סי' ע"ח) וכ"כ בתשובות והנהגות (כרך ד' סימן רס"ט) ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ר"ט) שקבורה לאבר מן החי אינה מדין קבורה אלא מדין טומאת כהנים, ובאות ג העלה שאין להסתכן כדי לקבור אבר לפי שחיוב קבורת אבר מן החי הוא מדין טומאת כהנים, ובאות ד העלה שכמתאפשר הדבר טוב לצרף קבורת אבר לשאר גופו של האדם שזהו כבודו, וכ"כ בתשובות והנהגות (שם) ולכן האדם שצריך לקבור אבר מגופו, יקנה קבר לעצמו לאחרי אריכות ימיו ושנותיו ושם יקברו האבר, ואם אינו יכול לקבור במקום שקנה לעצמו, יכול לקבור בכל מקום אחר, והביא מעשה בחשיבות קבורה בארץ ישראל.

סימן כ"ז

בדין אסור ייחוד בבן מעל גיל תשע ובת מעל גיל שלוש העלה באות א' לאסור במקום שאין להם מפריע ויכולים לשהות שיעור טומאה אף קודם ששהו שיעור טומאה וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' צא), ובאות ב' הביא שתחילה נאסר איסור עם ערווה ואיסור יחוד עם פנויה וגויה אסרו אח"כ, ובאות ג' הביא שנחלקו אם איסור יחוד מהתורה וכ"ד רוב הראשונים ולהרמב"ם הוא מדרבנן, באות ד' כתב שאשה מתייחדת עם שני אנשים ודוקא כשרים כמבואר בקידושין (פ:) ובדרך דוקא עם שלשה כשרים, והביא שנחלקו הרמב"ם והרא"ש האם האידנא יש לסמוך על שני אנשים כשרים, ובלבו גם בהן אסרו, ואם אשתו עמו מותר, וכן אנשים ונשים הרבה מותר כמבואר בשו"ע (שם), ובאות ה הביא משו"ע שאיסור יחוד בבת מגיל שלש ובבן מגיל תשע ולהיש"ש (קידושין פ"ד סי' כב) דוקא כשאחד מהם הגיע למצוות, אבל כשגם הקטן וגם הקטנה לא הגיעו למצוות מותר להתייחד, ובאות ו' הביא היתר יחוד בפתח פתוח לרה"ר כמבואר בשו"ע (שם ס"ט) והביא מחלוקת האחרונים כשהדלת סגורה אך לא נעולה, ובהיתר יחוד בדלת סגורה ויש מפתח לאחרים כמ"ש בציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"ג) בדעת הרשב"א להתיר בזה, ובאות ז כתב טעם היתר יחוד כשאשתו עמו וטעם היתר יחוד כשיש קטנה שומרת, והעלה להתיר היחוד כשיש ילדה בת חמש או שש עד גיל שתים עשרה היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה, ובבן בגיל זה עד גיל שלוש עשרה ויום אחד בשעת הדחק. ודוקא ביום, או כשיש עמהם שני קטנים כנ"ל יש להתיר גם בשעות הלילה ודוקא כשהם מעל גיל שבע. ואם שוהים בבית שאינו נעול ואנשים רגילים להיכנס לבית במפתיע יש להקל, וכן אם המפתח מצוי גם ביד אחרים הדרים באותו הבית יש להקל, ודווקא ביום אך בלילה יש למסור המפתח לשני שכנים.

סימן כ"ח

בענין מצות עונה בחנוכה, הביא באות א שכתב בספר משפט כתוב (סימן תצד) שיש למנוע התשמיש בחנוכה וכ"כ במל"ח (ס' כ"ז ס"ח), וכתב שם שזהו דוקא שאינו בא לידי הרהור ח"ו, ולא נאמרו דברים אלו אלא לבעל נפש, ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

והביא שכן אמר רבי אלעזר אביחצירא זיע"א לבעל נפש דוקא, והביא גם מה שאמר בענין התשמיש, ובאות ב' באר מהראשונים שבעל נפש הוא חסיד המדקדק על עצמו, ובאות ג' כתב שאין לחוש לדברי שאר המקובלים מה שלא נזכר בפירוש בדברי רבינו האריז"ל, אמנם כיון שאמרם גברא רבא רשאי להודיע לבעל נפש שרוצה לצאת ידי חובת כל השיטות, ובאות ד כתב שכל זה דוקא באופן שאשתו מסכימה בלב שלם לכך כמבואר בשו"ע (אבהע"ז סי' ע"ו ס"ו).

שותפים להקים
מקום לה' משכנות ל'אביר יעקב'

אי"ה רוצים להתחיל בבניית בית כנסת
ובית מדרש יגדיל תורה
ומקוה טהרה לנשים ולגברים
ברחוב שמשון עמיצור בשכונת רמות בבאר שבע

רוצים לשתף 840 חברים שישתתפו בס"ך של תרומה בשם 'יעקב'
מו"ז רבי יעקב אביחצירא זיע"א
סה"כ 'יעקב' 182 ש"ח כפול 36 חודשים

דרך הקישור של נדרים פלוס מקבלים החזר מס לפי סעיף 46
וקבלה דיגיטלית למייל
בטלפון 03-7630585 שלוחה 9219

מי שיהיה שותף
יזכה בספר חדש
יגדיל תורה בהלכה
שבת כרך א'

ערוץ יגדיל

או בסריקה

לפרטים: 0548410379

לפרטי הפקדה לחשבון בנק מזרחי סניף 426 מ.ח 371407 ע"ש יגדיל תורה